

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

MODERN MIGRATORY PROCESSES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Смутчак З.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки та права,
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

У статті розглянуто передумови виникнення міграційних процесів в Україні. Проаналізовано міграційний рух населення України та динаміку чисельності міжнародних емігрантів у світі за останні роки. Виявлено основні тенденції сучасної міжнародної трудової еміграції. Сформульовано пропозиції, які стосуються заходів державної міграційної політики України щодо впорядкування міграційного простору.

Ключові слова: міграції, мігрант, міждержавні міграції, закордонні трудові міграції, міграційні загрози національній безпеці, державна міграційна політика.

В статье рассмотрены предпосылки возникновения миграционных процессов в Украине. Проанализированы миграционное движение населения Украины и динамика численности международных мигрантов в мире за последние годы. Выявлены основные тенденции современной международной трудовой миграции. Сформулированы предложения, которые касаются мероприятий государственной миграционной политики Украины по упорядочению миграционного пространства.

Ключевые слова: миграции, мигрант, межгосударственные миграции, зарубежные трудовые миграции, миграционные угрозы национальной безопасности, государственная миграционная политика.

The preconditions of migratory processes in Ukraine are discussed in the article. The migratory movements of the population of Ukraine and the dynamics of international emigrants in the world in recent years are analyzed. The main trends of modern international labour emigration are revealed. The proposals concerning actions of the state migratory policy of Ukraine in regulating migratory movement of the population are formulated.

Keywords: migrations, migrant, interstate migrations, foreign labour migrations, migratory threats to national security, state migratory policy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку глобалізації міграція виступає своєрідним каталізатором цього процесу, адже вона є одночасно причиною (консолідації культур, релігій) та наслідком («стирання кордонів» між етносами, державами) глобалізації. Однак українська міграція не є явищем, пов'язаним лише із світовими тенденціями. Особливостями мотивації до переселення наших громадян на нові місця проживання та працевлаштування закордоном є кризові економічні чинники всередині держави, а також анексія Російською Федерацією Криму, зовнішня військова агресія Росії на Донбасі та військові конфлікти, які тривають у Донецькій і Луганській областях. Слід звернути особливу увагу на те, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції.

Питання переміщення громадян України закордон є проблемою державного рівня. Тема

українських заробітчан активно обговорюється в пресі та на телебаченні, привертаючи увагу всього суспільства. Мільйони трудових емігрантів з України, більшість з яких працює в Росії, країнах Західної Європи та Північної Америки, змушують державу по-новому усвідомити важливість проблеми захисту прав та свобод її громадян. Сьогодні більшість наших співвітчизників перебуває закордоном у статусі нелегальних трудових емігрантів і належить до найбільш дискримінованої та незахищеної категорії іноземців. У зв'язку з цим зростає кількість звернень до органів державної влади України від громадян, які потрапляють у складні ситуації закордоном, з проханням надати їм допомогу та захистити. Ця важлива проблема підкреслюється масштабами та тенденціями трудової еміграції з України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міграційні процеси і проблеми їх регулювання знаходяться у сфері уваги зарубіжних і вітчиз-

няних учених вже з кінця XIX століття, хоча слід зазначити, що феномен міграції з'явився набагато раніше, виступаючи переважно у формах кочування та військових переселень. Особливу увагу привертають дослідження А. Круглашова, М. Романюка, Е. Лібанової, Т. Лупула, О. Малиновської, І. Маркова, В. Трощинського, К. Чернової, А. Шевченка, У. Садової та інших науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах соціально-економічної кризи роль трудових міграцій як джерела зниження напруження на місцевих ринках праці суттєво зростає. Стрімка активізація міжнародної мобільності населення України, що відбувається за умов глобалізації та наростання інтенсивності світових міграцій, висуває актуальну проблему – регулювання міграційних процесів, надання їм організованого, безпечного та неконфліктного характеру.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є виявлення загроз, що спричинили масові міграційні переміщення населення в Україні, загальних методологічних підходів до вивчення загроз сучасних міграційних процесів національній безпеці країни, реалізації заходів державної міграційної політики щодо їх попередження та розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграційні процеси в Україні сьогодні по-різному справляють свій вплив на її демографічний розвиток, участь в міжнародному поділі праці, вихід на європейський та світові ринки, соціальну та національну безпеку. Варто зауважити, що ця обставина зараз набуває особливої актуальності, оскільки Україна у червні 2014 року підписала Угоду про асоціацію з ЄС. Основні стратегічні завдання полягають в збереженні державного суверенітету, територіальної цілісності України та інтеграції до європей-

ського економічного і міграційного простору, забезпеченні наближених до світових стандартів якості та тривалості життя, реалізації прав і свобод громадян. Стрімкі міграційні потоки в Україні пояснюються складним соціально-економічним становищем, бідністю, неможливістю реалізувати себе на Батьківщині. Звідси випливає, що велика кількість чоловіків і здебільшого жінок неспроможні прогодувати та утримати сім'ю, надати дітям належну освіту, яка в нас теж потребує великих коштів, допомоги літнім батькам. Саме такі обставини змушують наших співвітчизників залишати свою країну, свою рідну домівку, щоб заробити певні кошти, але не кожен замислюється, які труднощі очікують на чужині.

Сьогодні в умовах глобалізації та світової економічної кризи, коли міграційні потоки стали набагато масштабнішими, загострилося багато проблем і з'явилися виклики, нові як для самих трудових мігрантів так і для країн-донорів та країн-реципієнтів. На початку 1990-х років трудова еміграція розгорталася у формі масових виїздів до сусідніх країн з дешевими товарами вітчизняного виробництва з метою придбання предметів широкого вжитку. Свого піку виїзд на роботу закордон досяг на межі тисячоліть. У наступні роки, що відзначалися певним похваленням економіки України, виїзд на заробітки чисельно стабілізувався і почав поступово зменшуватися.

Дослідження міграційних процесів, зокрема трудової еміграції, яке було проведене Державною службою статистики України у 2013 році, виявило, що близько 1,2 млн. осіб, або 3,4% населення, у віці 15–70 років працювали або шукали роботу закордоном. Серед населення працездатного віку частка трудових емігрантів у цьому періоді складала 4,1% (у

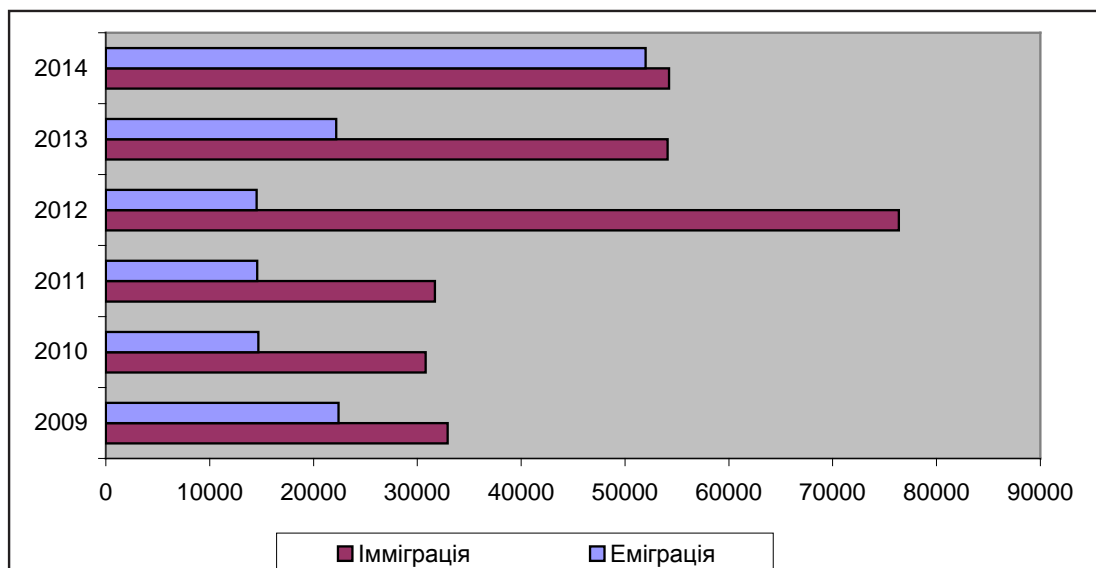

Рис. 1. Міграційний рух населення України

Джерело: складено з використанням [3]

2008 році 5,1%). Серед загальної кількості трудових емігрантів майже половину (48,5%) склали короткострокові трудові емігранти, понад третину – особи, що повернулися до України, і лише кожний сьомий трудовий емігрант працював закордоном 12 місяців та більше [1, с. 29].

В останні десятиліття Україна була ареною активних еміграційних процесів. Згідно з оцінкою Світового банку (СБ) країна входить до п'ятірки найбільших постачальників емігрантів у світі, поступаючись лише Мексиці, Індії, Китаю та Росії. Згідно з даними статистики у 2012 році за межі України виїхали 14 517 громадян, народжених на території України. А вже в 2014 році кількість людей, які виїхали закордон, становить 51 991 осіб. Згідно з даними статистики на 2014 рік поза територією України проживають 8,6 млн. громадян України. З кожним роком цей показник зростає, що збільшує чисельність українців, які працюють закордоном тимчасово та на постійній основі, використовуючи свої знання та навички на благо інших країн.

Згідно з даними Державної служби статистики України кількість емігрантів з 2009 року по 2010 рік зменшилась від 19 470 до 14 677 осіб. З 2010 по 2012 роки кількість людей, які емігрували за межі України, майже не змінювалась. Проте у 2013 та 2014 роках можна спостерігати стрімке збільшення населення, яке емігрувало: від 14 517 осіб у 2012 році до 51 991 осіб у 2014 році. Варто зазначити, що станом на 2014 рік кількість іммігрантів та емігрантів практично зрівнялась (рис. 1).

З кожним роком міжнародна трудова еміграція набуває все більш глобального характеру. Сьогодні абсолютна більшість країн світу охоплена трудовими міграційними процесами.

Згідно з даними Міжнародної організації праці станом на 2014 рік у всьому світі налічується

близько 232 млн. міжнародних емігрантів, що становить 3,1% від загальної чисельності населення земної кулі. Для порівняння у 1990 році ця цифра складала 154,2 млн., що свідчить про тенденцію до збільшення кількості емігрантів у світі (рис. 2).

У 2012 році українці були п'ятою після Туреччини, Марокко, Албанії та Китаю за чисельністю групою громадян третіх країн, які проживали на території ЄС. Рейтинг України за часткою емігрантів був першим у Польщі і Чеській Республіці, другим у Російській Федерації, Словаччині та Угорщині, третім в Естонії, четвертим у Греції та Італії. У десяти країнах чисельність українських трудових мігрантів перевищувала 100 тис. осіб.

В цьому контексті також надзвичайно актуальним є вивчення економічної сутності міжнародної еміграції, причини, мотиви, які породжують еміграцію робочої сили, її вплив на соціально-економічний розвиток країни, дослідження світового досвіду регулювання міграційних процесів та можливості його використання в Україні.

В сучасних умовах домінуючою тенденцією у міжнародних відносинах є глобалізація, одним з проявів якої виступає міжнародна еміграція робочої сили. Важливість дослідження еміграційних процесів, їх причин та мотивів зумовлена також стрімким зростанням обсягів, нарощуванням інтенсивності, вагомим впливом на економічний та соціальний розвиток країн.

Основними тенденціями сучасної міжнародної трудової еміграції є:

1) збільшення обсягів трудової еміграції з кожним роком;

2) складання еміграційних потоків з двох напрямів, тобто одна й та сама країна може бути як донором трудових ресурсів, так і реципієнтом (наприклад, Великобританія та США);

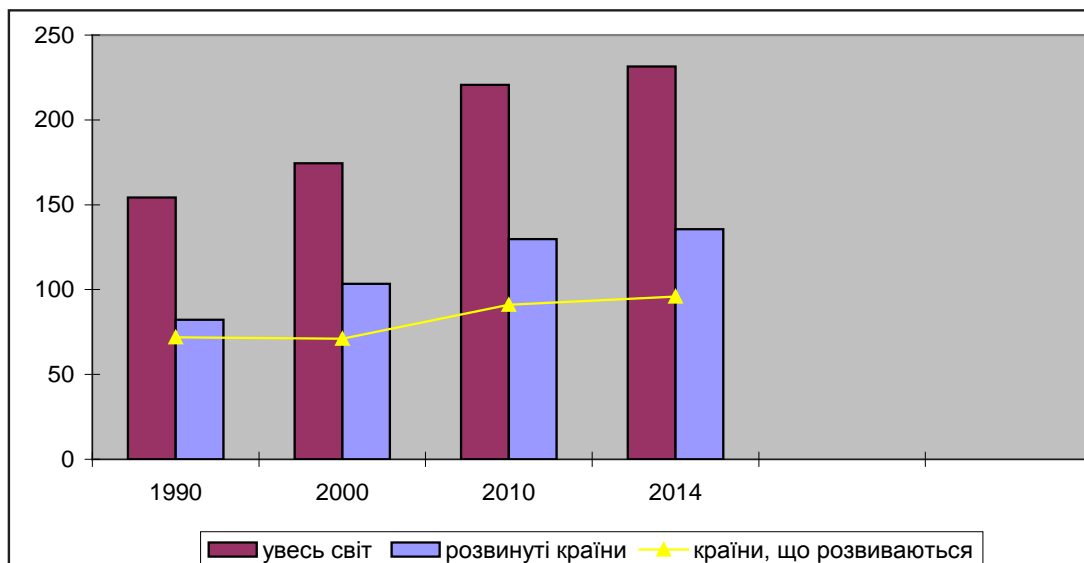

Рис. 2. Динаміка чисельності міжнародних емігрантів у світі, млн. осіб

Джерело: складено з використанням [3]

3) домінування економічних мотивів, що спонукають до еміграції, над неекономічними;

4) розширення діапазону країн, що виступають активними учасниками міжнародних еміграційних процесів;

5) спрямованість міжнародних емігрантів у найбільш розвинуті регіони світу, а також їх концентрація у таких регіонах;

6) збільшення обсягів нелегальної еміграції;

7) все більш активне втручання держави в еміграційні процеси [5–8].

Отже, регулювання міграційних процесів на макрорівні має стати ваговою складовою соціально-економічної політики держави. Завдання щодо управління міграцією, особливо її зовнішніми формами, полягає в тому, щоб на основі дотримання прав людини та гуманних принципів управляти міграційними потоками населення, зокрема постійних переселенців та трудових мігрантів, з урахуванням інтересів держави, приймаючих країн і регіонів.

Серед основних завдань міграційної політики в сучасних умовах слід назвати такі:

1) активізувати переговорний процес щодо укладання угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист з країнами, в яких кількість трудових мігрантів, що є громадянами України, є найбільшою;

2) сприяти прискоренню внесення змін до угод про співробітництво у сфері трудової міграції і соціальний захист трудових мігрантів;

3) реалізовувати заходи щодо прийняття проектів угод, які регламентують рух робочої сили з країнами ЄС;

4) створити дієві механізми легалізації доходів громадян, які працюють закордоном: опрацювати механізм створення сприятливих умов

для переведення в Україну грошових переказів трудових мігрантів – громадян України.

Висновки. Становлення України як незалежної держави з власними кордонами та вільним обміном трудовими ресурсами вимагає принципово нового розуміння міграційних процесів, зокрема зовнішньої еміграції. Структурна перебудова економіки, конверсія оборонного комплексу, банкрутство й ліквідація підприємств видобувної й переробної промисловості, об'єктивне, а іноді й штучно викликане припинення виробництва призвели до істотного скорочення сукупного фонду робочого часу та вивільнення різноманітної в регіонально-галузевому й якісно-професійному розрізі робочої сили.

Водночас дефіцит державного і більшості регіональних бюджетів, незначна порівняно з іншими країнами частка приватних інвестицій в Україну не дають змогу за короткий час і без зростання соціального напруження у суспільстві перепідготувати й перерозподілити значні обсяги вітчизняної робочої сили.

Вирішальна роль у регулюванні трудових міграційних процесів як загалом в Україні, так і в її регіонах належить управлінню соціально-економічними факторами, тобто такими умовами життя і трудової діяльності людей, які можуть змінюватися в результаті перерозподілу коштів держбюджету, фонду заробітної плати, суспільних форм споживання. За нинішніх умов міграційна політика держави має досить ретельно відстежувати міграційні процеси, їх сучасні тенденції і явища, оперативного реагувати на зміни та контролювати їх з метою підпорядкування загальнонаціональним і регіональним інтересам, особистим потребам мігрантів та загалом сприяти забезпеченню національної безпеки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи – Будапешт, 2013.– С. 98.
2. Smutchak Z. Migratory Threats to National Security of Ukraine: Current Challenges and Ways of Regulation / Z. Smutchak, D. Romanjuk // *Baltic Journal of Economic Studies* – 2016 – Vol. 2, №. 3 – С. 107–112.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / за ред. О. Позняка. – Умань, 2007. – 276 с.
5. Нестерова А. Тенденції розвитку міжнародної трудової міграції / А. Нестерова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/20072/1/nesterova_BMW_2009.pdf.
6. Гнатюк Т. Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості / Т. Гнатюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lib.chdu.edu.ua/pdf/naukrpraci/politics/2007/69-56-19.pdf.
7. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України / О.Краузе // *Галицький економічний вісник*. – 2010. – № 2 (27). – С. 26–34.
8. Міграція в Україні факти і цифри / Міжнародна організація з міграції (МОМ) Представництво в Україні. – К., 2011. – 17 с.